

RUDNIK SENOVO IN NJEGOV VPLIV NA DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

THE SENOVO MINE AND ITS IMPACT ON FAMILY LIFE

UDK: 622.012.2(497.4SENOVO):392.3

Nika Radi

POVZETEK

Članek obravnava temo socialne zgodovine rudnika Senovo vse od začetka 20. stoletja do danes. V članku je poleg glavne teme na kratko predstavljen zgodovinski okvir, v katerem se je rudnik razvil, ter njegova vloga pri razvoju kraja in pokrajine. Že na prelomu 20. stoletja je bil rudnik namreč pomemben faktor pri razvoju infrastrukture, ki je omogočala priseljevanje nove delovne sile in je skrbela za razcvet življenja na Senovem. Glavna tema obravnave je tako vpliv rudnika na življenje, razmere, v katerih je živela rudarska družina, ter vpliv teh razmer na zdravje rudarjev in preostalih članov družine. Podan je tudi vpliv rudnika na družinski vsakdanjik in prosti čas družine, in to, kar je rudnik storil, da bi zaposlenim olajšal življenje v času delovanja ter v procesu zapiranja.

Ključne besede: Senovo, rudnik, družina, socialna zgodovina, vsakdanjik

ABSTRACT

This article discusses the topic of the social history of the Senovo mine from the early 20th century to the present day. In addition to the main theme, the article briefly presents the historical context in which the mine evolved and its role for the development of the place and landscape. Even at the turn of the 20th century, the mine was an important factor in the development of infrastructure that allowed the immigration of the new workforce which took care of the flourishing

of life in Senovo. The main theme of the article is both the impact of the mine on life, the situation in which the mining family lived and the impact of this situation on the health of the miners and the remaining members of the family. It also discusses the impact of the mine on the family's daily life and the leisure time and what the mine has done to make life easier for employees during the time of its running and during the process of closing the mine.

Ključne besede: Senovo, mine, family, social history, everyday life

UVOD¹

Senovo je majhen kraj, ki v preteklosti ni imel pomembne gospodarske ali zgodovinske vloge, v 20. stoletju pa je močno napredoval s pomočjo rudnika premoga, ki je postal vodilo napredka in razvoja kraja. Prišlo je do ogromnih sprememb: od števila in sestave prebivalstva do izgleda doline.

Velik vpliv pa je imel tudi na življenje rudarskih družin, kar bo glavno vprašanje članka. Znotraj slednjega bodo odprta podvprašanja o tem, kakšne posledice je rudnik pustil zaposlenim in njihovim družinam, kakšen pomen je imel zanje ter v kakšnih razmerah so te družine živele. Članek se bo dotaknil in na kratko predstavil tudi ukrepe, ki jih je izvedel rudnik, da bi svojim zaposlenim omogočil zaposlitev v drugih podjetjih in in panogah po zaprtju.

Članek bo temeljil na kritični analizi objavljenih in neobjavljenih virov in literature. Pri tem je potrebno omeniti, da se je z zgodovino premogovnika ukvarjal Anton Seher, ki je leta 1986 napisal delo *Zgodovina premogovnika Senovo*. Glavnino virov pa bodo predstavljali ustni viri – osebe, ki so bile zaposlene v rudniku, živele v rudarski družini oziroma so takšen način življenja opazovale pri znancih – ter arhivsko gradivo Rudnika Senovo.

SENOVO

Senovo je majhen kraj v posavski regiji, ki se nahaja v jugovzhodnem delu Slovenije in je odmaknjen od glavnih cestnih povezav. Leži namreč v Senovsko–Brestaniški dolini, ki je bila dolgo časa zaprta pred ostalimi deli sveta, zato je razvil tesnejšo vez s soslednjimi vasmi in kraji, in sicer z Brestanico, Reštanjem, Šedmom in Malim Kamnom. Gre za območje z dolgo zgodovino, na okoliških hribih so namreč našli kamnite sekire stare vsaj 4000 let. Obstajajo tudi nagrobne plošče, ki pričajo, da so bili kraji poseljeni tudi pred 2000 leti, v času Rimljanov in Keltov. Najdeni

¹ Članek je povzetek diplomske naloge, ki jo je napisala avtorica tega članka. Diplomska naloga prav tako nosi naslov Rudnik Senovo in njegov vpliv na družinsko življenje in se bolj podrobno ukvarja z življenjskimi razmerami rudarjev na Senovem v 20. stoletju, ki so na kratko predstavljene v tem članku.

so bili tudi ostanki nekdanjih gradov na tem območju izpred 1000 let. Še danes stojita dva gradova v Brestanici oz. nekdanjem Rajhenburgu, razvaline še enega gradu lahko najdemo tudi na Reštanju. V 11. in 15. stoletju so tu obrambne zgradbe napadali Madžari, pa tudi roparji s področja Osmanskega cesarstva. Pomembno vlogo je v Senovsko-Brestaniški dolini imela tudi reformacija. V Brestanici se je namreč rodil Adam Bohorič, ki je pomagal pri širitvi slovenskega jezika in izobraževanju kmetov.²

Po prvi svetovni vojni so na tem območju začeli s kopanjem večje količine premoga, kar je imelo za posledico hitrejši razvoj Senovega. Posledice razvoja so bile vidne že v prvih nekaj desetletjih 20. stoletja, ko je Senovo dobilo veliko novih objektov, od stanovanjskih naselij do osnovne šole, zgradili so železnico in vodovod.³ Hiter razvoj je prekinila druga svetovna vojna, ko je kraj postal del nemške okupacijske cone.⁴ Leta 1944 je to območje v sklopu narodnoosvobodilnega pohoda čez Štajersko prečkala tudi XIV. divizija, ki je med pohodom uničila veliko stavb.⁵ Po drugi svetovni vojni je tako sledila obnova, kraj je postal tudi samostojna župnija in dobil župnijsko cerkev. To je postala cerkev sv. Janeza Krstnika, imela pa je tudi dve podružnični cerkvi – eno v Šedmu in eno v Brezjem. Pred tem je bilo Senovo v večini del župnije Brestanica, delno tudi župnije Koprivnica.⁶ Poleg infrastrukture je rudnik vplival tudi na število prebivalstva, ki je raslo s potrebami rudnika in padalo ob časih krize, ko je rudarstvo izgubljalo na pomenu.⁷

ZGODOVINSKI OKVIR RUDARSTVA NA SENOVM

Na Senovem sega začetek razvoja premogovne dejavnosti v leto 1796, ko je Andrej Grabner – po poklicu kovač – odkril premog, medtem ko je pripravljajl oglje v reštanjskih gozdovih. V tem letu so začeli z

2 Seher, Anton. *Zgodovina premogovnika Senovo*. Senovo: Rudnik rjavega premoga, 1986, 7.

3 Spletna stran župnije Senovo, <http://zupnija-senovo.weebly.com/> (dostop: junij 2020).

4 Žnidarič, Marjan. »Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941.« *Lex localis*, II/1 (2004), 21–43.

5 *Zgodovina.si*: Prihod XIV. divizije na Štajersko. <http://zgodovina.si/xiv-divizija/> (dostop: junij 2020).

6 Spletna stran župnije Senovo.

7 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 8.

odkopavanjem premoga na dnevnem kopu na Reštanju, ki je bil v lasti grofa Attemsa. Slednji je potreboval premog za delovanje opekarne v Brežicah.⁸

Slika 1: Senovo pri Rajhenburgu (avtor ni znan).⁹

Zaradi nerentabilnosti opekarne je do leta 1823 grof Attems prenehal z izkopavanjem, kar je zaustavilo razvoj rudarske dejavnosti. Toda v naslednjih letih so odkrili nahajališča premoga tudi na drugih delih Senovega. Ignacij Stieglitz in Vencel Kehler sta bila nova raziskovalca na tem področju in sta pri raziskovanju terena v Srebotnem odkrila novo nahajališče premoga. Leta 1834 so tam začeli s kopom, ki je kljub menjavanju lastnikov skozi leta deloval dokaj nemoteno.¹⁰

Premog, ki so ga izkopavali na tem področju, je bil soroden trboveljskemu rjavemu premogu s podobno kakovostjo. Razvoj rudnika so zavirale slabe transportne povezave in položaj Trboveljske

8 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 10.

9 Slovenski etnografski muzej: Senovo. <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/lokacije/senovo> (dostop: julij 2020).

10 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 11.

premogokopne družbe (TPD), ki si je monopolni položaj omogočala z narekovanjem neugodne železniške tarife za ostale premogovnike. Položaj je dodatno poslabšalo to, da je TPD leta 1904 senovski premogovnik kupila predvsem z razlogom izključitve konkurence na hrvaškem tržišču. Zaradi slabega položaja rudnika na začetku 20. stoletja je veliko delavcev senovskega rudnika ostalo brez službe in se znašli v stiski. Ta položaj ni bil le posledica tega, da ga je TPD držala v rezervi, temveč nasploh gospodarskih težav na tržišču premoga.¹¹

Razmere so se okoli leta 1907/1908¹² končno začele izboljševati, toda z začetkom prve svetovne vojne so se vse ideje o napredku zopet ustavile. Rudnik je izgubil okoli 2000 delavcev, ki so morali v vojsko, potrebe po premogu pa so se povečevale. To težavo so sicer reševali tako, da so dobili razne vojne ujetnike, ki pa niso bili najboljša zamenjava za izkušene jamske delavce.¹³ Tudi po prvi svetovni vojni so bile potrebe po premogu visoke in rudnik na Senovem je TPD prišel prav, zato je pričela vlagati vanj in njegovo infrastrukturo.¹⁴ Zgradili so tudi termoelektrarno Senovo (1924), ki je obratovala do leta 1943, kratek čas še leta 1945, saj so z njo želeli rešiti problem čiščenja separacijske vode.¹⁵

Med drugo svetovno vojno je tako kraj kot tudi rudnik doživel škodo. Med pohodom XIV. divizije je bilo uničenih več objektov,¹⁶ vendar so bili kmalu usposobljeni za obratovanje in obnovljeni s strani nemškega vodstva. Po drugi svetovni vojni so se odpirali posamezni revirji in za premogovnik se je začelo obdobje pospešenega razvoja. Leta 1947 so ustanovili Premogovnik Senovo, ki je bil skozi leta večkrat preimenovan in leta 1981 priključen v Revirski energetske kombinat Trbovlje, leta 1990 pa v Rudnike rjavega premoga Slovenije. V drugi polovici 80. let se je začel trend zapiranja manj rentabilnih rudnikov – v ospredje so namreč

11 Prav tam, 19.

12 Prav tam, 38.

13 Prav tam, 38.

14 Prav tam, 32–59.

15 Prav tam, 60.

16 XIV. divizijo je pohod v okviru boja proti okupatorjem med drugo svetovno vojno leta 1944 vodil čez Štajersko in tako tudi čez Senovo. Vir: Zgodovina.si, Prihod XIV. divizije na Štajersko. <http://zgodovina.si/xiv-divizija/> (dostop: junij 2020).

prišla cenejša trda in tekoča goriva, pojavile pa so se tudi strožje ekološke zahteve. Že leta 1995¹⁷ se je ustanovila družba Rudnik Senovo v zapiranju, d. o. o., s čimer se je posledično začelo prezaposlovanje številnih delavcev in upokojevanje.¹⁸

Slika 2: Termoelektrarna Senovo (avtor ni znan, ok. 1946).¹⁹

17 »Uredba o ustanovitvi družbe Rudnik Senovo v zapiranju, d.o.o.« *Uradni list Republike Slovenije*, 42/95 (1995), 3225 in 21/03 (2003), 2580.

18 Intervju z Marjanom Simončičem, Senovo, 2. junij 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

19 Kamra.si.https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20171208141049707_0001_20171220_111914_d8b044fc1a42f500507e094f924a8ed.jpg (dostop: julij 2020).

ŽIVLJENJE RUDARSKÉ DRUŽINE

Stanovanja

Zaradi velikega števila zaposlenih v rudniku so se odločili zgraditi nova stanovanja. Že po koncu prve svetovne vojne so začeli graditi barake za približno 1000 delavcev. Takoj po vojni sta bili zgrajeni dve baraki, leta 1919 so začeli graditi uradniško kolonijo, kjer so najprej zgradili objekte za potrebe ambulante in osnovne šole, saj so pred tem morali hoditi v šolo v nekaj kilometrov oddaljeno Brestanico.²⁰

Z gradnjo prvih trajnih stanovanjskih stavb so začeli leta 1920.²¹ Prve zgradbe so se nahajale v uradniški koloniji. Ta stanovanja so sicer imela že od začetka vodovod in stranišče, nekoliko pozneje tudi električno napeljavo, nobeno pa ni imelo kopalnice. Za potrebe družin se je zgradila tudi krušna peč, ki je stala zraven stanovanjskih zgradb v uradniški koloniji, saj je bilo značilno za žene, da so redno pekle kruh.²² Leta 1921 je sledila še gradnja stare kolonije oziroma delavske kolonije, nekaj let pozneje pa še nove kolonije. Ta stanovanja dolgo niso imela vodovodne napeljave, sprva so imela le pipe na hodnikih, kjer so si lahko natočili vodo.²³ Tudi tu so se prebivalci zavzeli za postavitve krušnih peči, ki so jih tudi dobili.²⁴ Stanovanja so bila po navadi majhna, otroci so največkrat spali v isti sobi kot starši, sploh v starejših stanovanjskih blokkih. Pozneje so imela stanovanja več sob, tako da so bili starši v eni, otroci pa v drugi sobi.²⁵

Omembe vreden je tudi podatek o praksi delitve stanovanj delavcem. Pred in po vojni je namreč veljalo, da so stanovanja namenjena le aktivnim delavcem rudnika. Če je prišlo do preklica delovne pogodbe ali upokojitve, se je morala družina izseliti iz stanovanja, saj so jih nujno potrebovali za nove rudarske družine.²⁶ V drugi polovici 20. stoletja se je

20 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 60.

21 Prav tam, 61.

22 Intervju z Evo Radi, Senovo, 20. 5. 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

23 Intervju z Antonom Petrovičem, Senovo, 10. junij 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

24 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 61.

25 Intervju z Evo Radi.

26 Prav tam.

to spremenilo. Stanovanja so takrat lahko zasedli tudi tisti, ki niso bili več aktivni delavci rudnika. V to so spadali upokoјenci, delavci v Metalni, nekatera stanovanja pa so že oddajali družinam, ki niso imele nobene povezave z rudnikom.²⁷

Slika 3: Stara kolonija (avtor ni znan, 20. leta 20. stoletja).²⁸

Dodatni objekti

V času med obema vojnama je Senovo dobilo veliko dodatnih objektov, ki so lajšali življenje rudarjev in njihovih družin. Pri vohu v delavsko kolonijo so zgradili nov lokal, ki je dobil naziv restavracija. V pritličju je imel gostinske prostore, zgoraj pa je živela družina vodje restavracije, nekaj sob pa je bilo namenjenih tudi gostom. Postavili so tudi točilnico, kjer se je nahajal tudi prostor, imenovan trafika, v katerem se je odvijalo kulturno življenje rudarskih družin. Poleg lokala je kraj dobil tudi trgovino Konzum, kjer so prodajali najpomembnejše prehranske in druge artikle. Po plači so rudarji prišli po zaloge dostikrat

²⁷ Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 252.

²⁸ Kamra.si. https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20171208140733974_0001_20171220_122726_15b5a684da6222430aca594ffd2620d2.jpg (dostop: julij 2020).

kar s koši.²⁹ Poleg tega je vodja Konzuma lahko rudarju odobril brezplačno kreditiranje – običajno so te dolgove poravnali ob plači. Pri nekaterih delavcih so to kreditiranje kar trgali od plače v obračunski pisarni rudnika. Veliko družin se je na ta način zadolžilo in imelo težave s preživetjem do konca meseca.³⁰

Senovo je dobilo tudi telefonsko linijo s šestimi telefoni, ki je omogočala zvezo s posameznimi pomembnimi središči, ne pa z zunanjim svetom.³¹ Tudi poznejše lokalno omrežje še vedno ni bilo priključeno na javno in šele pozneje so končno dobili dva javna priključka. Komunikacijo je omogočala tudi pošta, ki je bila zadnja od pomembnejših stavb, ki so jih postavili na Senovem.³²

Gradnja vodovoda

Senovsko–brestaniška dolina ni bila nikoli bogata z vrele pitne vode, kar je postalo problematično ob povečanju števila prebivalstva po 2. svetovni vojni. Pomanjkanje pitne vode je celo sprožilo epidemijo griže in tifusa, zato so se v upravi rudnika odločili, da se lotijo gradnje vodovoda, ki bi poskrbel za preskrbo prebivalcev s pitno vodo.³³

Gradnje vodovoda so se lotili že v 20-ih letih 20. stoletja. Naredili so več manjših zajetij vrelcev, ki so jih našli na Reštanju. Ta zajetja so veljala za trajen vodovod, ki se ni najbolj obnesel, saj je v istem času izbruhnila epidemija tifusa. Sanitarna komisija je tako odločila, da morajo težavo s preskrbo s pitno vodo takoj rešiti. Vodovod je bil končan leta 1924³⁴ in dan v uporabo. V naslednjih letih so ga sicer morali večkrat popraviti in dovršiti, vendar je v grobem služil svojemu namenu.³⁵

29 Intervju z Evo Radi.

30 Intervju z Janezom Radijem, Senovo, 19. maj 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

31 Seher, *Zgodovina premogovnika Senova*, 66.

32 Prav tam, 67.

33 Prav tam, 63.

34 Prav tam, 64.

35 Intervju z Antonom Petrovičem.

Higiena

Vzdrževanje higiene, ki je bilo bistveno tudi za ohranjanje zdravja prebivalstva, je oteževal težji dostop do vode. To je sicer nekoliko izboljšala gradnja vodovoda, pri čemer pa je potrebno omeniti, da vsa stanovanja še vedno niso imela svojih kopalnic in jih tudi dolgo po drugi svetovni vojni niso dobila.³⁶ Tako so vodo točili na skupnih pipah, ki so se običajno nahajale na hodnikih ali v kletih, kjer so imeli tudi neke vrste pralnico.³⁷ Težava je nastopila ob večjih nalivih, ko je bila voda v zajetjih umazana in se z njo niso mogli umivati. Kadar pa je bila voda dostopna, so jo segreli na štedilniku, kjer so imeli poseben kotiček za segrevanje vode za kuhanje in osebno higieno. Slednjo so običajno opravljali v kuhinji. Tako so v kuhinji zvečer skopali otroke v »lavorjih«.³⁸ Vedno pa vzdrževanje higiene ni potekalo na tak način. Če npr. otroci niso bili preveč umazani, so jih samo obrisali z mokro krpo ali pa polili z mlačno vodo – včasih celo kar z mrzlo.³⁹

Bolezni in poškodbe

Razen epidemije tifusa in griže se po ureditvi vodovoda in pitne vode bolezni niso več pojavljale v večjem krogu.⁴⁰ Pogosteje so se pojavljale revme zaradi vlage v rudniku, težav s pljuči pa delavci niso imeli, saj rovi na Senovem niso bili suhi. Drugih bolezni v večini ni bilo.⁴¹

Poškodbe niso bile tako redke. Najpogostejše so bile poškodbe roke, prstov, nog in poškodbe zaradi udarcev. Večino teh poškodb se je dalo pozdraviti, tako da so rudarji nemoteno nadaljevali delo. Občasno je prišlo do zasutij v rudniških rovih, kjer je redko prišlo do hujših fizičnih poškodb.⁴² Najhujša je bila nesreča v rudniškem jašku, ko se je strgala vrv in je kletka s petnajstimi delavci padla v globino. Na dnu jaška je bil meter vode, ki je rešil rudarje smrti, vendar so vsi utrpeli poškodbe na

36 Intervju z Evo Radi.

37 Intervju z Antonom Petrovičem.

38 Prav tam.

39 Intervju z Evo Radi.

40 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 63.

41 Prav tam, 65–66.

42 Intervju z Marjanom Simončičem.

hrbtenici in postali invalidi. Rudnik se je trudil, da bi takšne delavce še vedno zaposlil, in jim nalagal lažja dela, saj so imeli doma družine, ki so jih morali preskrbeti.⁴³

Za zdravje rudarjev je bilo sicer poskrbljeno; imeli so namreč tudi svojega zdravnika. Zdravnik je dobil posebno zgradbo za ambulanto, kjer je lažje deloval in skrbel za bolnike.⁴⁴

Slika 4: Zdravstveni dom in osnovna šola na Senovem (avtor ni znan, ok. 1964).⁴⁵

Alkoholizem

Alkoholizem je postal velik problem, ki je izhajal iz takratnih socialnih razmer. Že tako je bilo veliko družin zadolženih, stiska se je večala, težko so privarčevali dovolj denarja za hrano, da so lahko preživeli med plačami.⁴⁶ Z rednimi obiski gostiln se je denarni problem samo

43 Prav tam. Rudnik je imel tudi kvoto zaposlitve invalidov, ki jo je predpisal Sklad RS za vzpodbujanje zaposlovanja invalidov. Arhiv rudnika Senovo, Invalidi, 2006–2007, Zahtevak za nagrado za preseganje kvote, 2006.

44 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 65–66.

45 Kamra.si. https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20170816140346403_0001_20171219_135622_0413bdd592eaaf501f4e87f368de4ec1.jpg (dostop: julij 2020).

46 Intervju z Evo Radi.

še večal. Poleg tega je tudi slabo vplival na zdravje rudarjev, saj so ti hitreje zbolevali, krajšal je tudi življenjsko dobo. Najnevarnejše je bilo delo v rudniku pod vplivom alkohola, ki je bilo sicer redko, vendar so zaradi učinkov alkohola tudi naslednji dan rudarji slabše delali in bili manj previdni. Tako je lahko prišlo do lažjih in tudi hujših poškodb. Te so vplivale na življenje celotne družine, saj rudarji zaradi hujših poškodb niso bili več sposobni opravljati svojega dela v celotnem obsegu, kar je pomenilo manjšo plačo. Velikokrat so družine zapadle v še hujše finančne težave in nekatere so le stežka živele iz dneva v dan.⁴⁷

Agrarna dejavnost

Žene rudarjev po navadi niso imele službe, temveč so ostajale doma in skrbele za dom in družino. Toda rudarska plača ni bila najvišja in velikokrat so morale žene hoditi v »taberh«⁴⁸ h kmetom, kjer so pomagale pri sezonskem delu ali v hlevu. Tako so lahko nekaj zaslužile, zaslužek pa je bil po navadi v obliki kakšnega piščanca, krompirja, kruha, včasih tudi kosa svinjine. Če je bil kmet radodaren, je podaril del svoje njive, kjer so si lahko posadili krompir in imeli tako nekaj svojega pridelka.⁴⁹ Delo je po navadi potekalo čez cel dan, od jutra do večera, ko so žene prišle domov, pa so morale poskrbeti še za moža in otroke; skuhati pa so morale tudi obrok za naslednji dan.⁵⁰

Dosti rudarjev je imelo tudi svoje kmetije in so poleg dela v rudniku morali opravljati kmečke dejavnosti doma. Veliko jih je zato vzelo bolniško ali pa si celo poškodovalo majhen del telesa – kakšen prst, saj si niso mogli privoščiti, da bi manjkali pri pomembnih kmečkih opravilih.⁵¹ Kmetije rudarjev so se nahajale v bližnjih vaseh: v Šedmu, na Malem Kamnu, v Brestanici, Koprivnici in na Bohorju. Vse te vasi in kraji so bili oddaljeni od rudnika najmanj eno uro hoje. V službo so hodili peš, saj avtomobilov takrat ni bilo toliko kot danes in si ga niso mogli

47 Intervju z Antonom Petrovičem.

48 Delo na kmetiji, ki ga opravlja najet delavec, plačan na dan. Fran: Tabrh. <http://fran.si/iskanje?page=19&Query=delavec&All=delavec&View=2>. (dostop: julij 2020).

49 Intervju z Antonom Petrovičem.

50 Prav tam.

51 Intervju z Evo Radi.

niti privoščiti.⁵² Dostop do službe je bil zanje najbolj otežen pozimi, saj je snega vsako leto zapadlo zelo veliko. Tudi pozneje, ko so avtomobili postali lažje dostopni in jih je večina družin že imela, so v hudih zimah prav tako obtičali doma, saj ceste niso bile splužene.⁵³

Tiste družine, ki niso imele svoje kmetije, so lahko dobile v najem vrtove in njive. Rudnik je imel na Senovem in v okoliških vaseh (Reštanj, Mali Kamen, Armeško in Dovško) v svoji lasti veliko zemlje in gozdov, ki jih je dajal v najem delavcem v rudniku. Poleg vrtov je rudnik oddajal družinam tudi njive in sadovnjake, na parcelah pa so si lahko postavili tudi hleve in kokošnjake in se tako lažje preživele.⁵⁴

Prosti čas

Delo v rudniku je rudarju vzeli ogromen del dneva. Delo je bilo naporno, nevarno in je zahtevalo veliko izobraževanj in tečajev, ki so potekali izven delavnika. Zato je uprava rudnika spodbujala delavce, da izkoristijo dopust, ki jim je pripadal.⁵⁵ Rudnik je tako začel vlagati v sobe in domove za dopustovanje, najprej v Crikvenici, nato pa še na Rabu, Cresu in Bledu. Za svoje potrebe so kupili od občinskega sindikalnega sveta v Zagorju ob Savi Počitniški dom Vrsar. Toda en dom ni bil dovolj za vse, ki so želeli preživeti dopust na morju. Konec 70. let so se odločili za nakup hišice in dveh garsonjer v počitniškem naselju Nerezine na otoku Lošinj ter apartmaja v Bovcu za tiste, ki so raje preživljali dopust v hribih kot pa na morju.⁵⁶ Dopustovali so tudi v apartmajih in domovih trboveljskega rudnika.⁵⁷

52 Prav tam.

53 Prav tam.

54 Intervju z Antonom Petrovičem.

55 Prav tam.

56 Seher, *Zgodovina premogovnika Senovo*, 253.

57 Intervju z Antonom Petrovičem.

IZOBRAŽEVANJE RUDARJEV

Interna izobraževanja in tečaji

Rudnik Senovo je omogočal rudarjem prijavo na interna izobraževanja in druge tečaje znotraj rudnika in na ta način rudarjem dal možnost napredovanja po zaposlitveni lestvici. Prijave je sprejemala kadrovska služba. Omogočali so opravljanje različnih tečajev, od tistega za kopača, strelca, varilca do strojnika centralnega ogrevanja; delavci pa so morali opravljati tudi izpite iz osnov hidravlike in strojnih naprav v rudarstvu.⁵⁸

Po enem letu dela kot pomočnik kopača so se delavci lahko prijavi na tečaj za rudarja – kopača. Združba Rudniki rjavega premoga Slovenije s sedežem v Trbovljah je organizirala tečaje za pridobitev interne kvalifikacije za kopača. Delavci so za pripravo na teoretični del tečaja prejeli knjigo Rudarstvo; v sklopu tečaja za kopača pa so delavci morali poslušati predavanja na teme: elektro naprave v rudarstvu, strojne naprave v rudarstvu in računstvo. Morali so poznati tudi varstvo pri delu, ocenili pa so njihovo znanje slovenščine in o organiziranosti podjetja.⁵⁹

Za preverjanje teoretičnega znanja so delavci opravljali ustne in pisne izpite iz predelanih tem, predavatelji pa so pisali dnevnik predelane snovi, ki so jih po koncu izobraževanja poslali v Center za izobraževanje v Trbovljah. Predavatelji so bili za čas tečaja pogodbeno zaposleni. Shranili in poslali so tudi vsa preverjanja znanja in s tem dokazovali znanje delavcev. Po končanem teoretičnem delu, je delavce čakalo še opravljanje praktičnega dela izobraževanja, kjer je bila prisotna komisija, sestavljena iz štirih članov. Tisti, ki so opravili teoretični in praktični del pozitivno, so prejeli naziv rudarja – kopača, ostali pa so lahko ponovno poizkusili naslednjič.⁶⁰

58 Arhiv rudnika Senovo, Interno izobraževanje in drugi tečaji, 1992 – 1995.

59 Arhiv rudnika Senovo, Interno izobraževanje in drugi tečaji, 1992 – 1995, Tečaj za pridobitev naziva kopača, 1993.

60 Prav tam.

PREZAPOSLOTITVE

Rudnik Senovo je imel svojo komisijo za prezaposlovanje, ki je poskušala s čim več podjetji v bližini organizirati prakse, kjer bi se delavci priučili novih del in s tem dobili več možnosti pri kasnejši zaposlitvi izven rudnika.⁶¹ Skozi leta so večkrat objavili natečaje za pridobivanje sredstev za prezaposlovanje delavcev v premogovništvu, saj se je v rudarskih krajih začela zmanjševati proizvodnja rjavega premoga. Na ta način so želeli spodbuditi gospodarski razvoj teh področij in omogočiti rudarjem in njihovim družinam, da se ne znajdejo v stiski.⁶²

Rudnik Senovo je tako imel sklenjene pogodbe o prezaposlitvi s Slovenskimi železnicami in s podjetjem Logic d. o. o., kamor so pošiljali delavce na priučitev za delo na bencinski črpalki OMV Senovo. Prav tako so opravljali prezaposlitve v Cvetličarstvu in svečarstvu Irena in pa v podjetju Tips Krško. Če je v rudnik zamujala kakšna pošiljka strojev in ostalih rudarskih pripomočkov, so delavce poslali v ta podjetja za mesec ali dva, da ne bi imeli izpada dohodka. V večini teh podjetij niso izvajali le prezaposlitve, temveč tudi usposabljanja, saj so v rudniku potrebovali tudi kader s specifično usmeritvijo. Ker je do Senovega vodila tudi železnica, so rudarji, ki so delali pri sprejemu in usmeritvi premoga po železniških tirih, morali opraviti usposabljanje na Slovenskih železnicah.

Dokončanje osnovne šole

Za delavce, ki so imeli opravljen najmanj 6. razred osnovne šole, so leta 1994⁶³ organizirali tečaj, s katerim so jim omogočili dokončanje manjkajočih razredov, predvsem 7. in 8., po možnosti pa tudi manjkajoče predmete 6. razreda. Izobraževanje je bilo brezplačno, potekalo je v popoldanskih urah v osnovni šoli v Krškem. Knjige, ki so jih potrebovali, so si morali delavci kupiti sami.⁶⁴

61 Arhiv rudnika Senovo, Interno izobraževanje in drugi tečaji, 1992 – 1995, Prezaposlitev delavcev RRP Senovo in dodatno izobraževanje, 1993.

62 Prav tam.

63 Arhiv rudnika Senovo, Interno izobraževanje in drugi tečaji, 1992 – 1995, Dokončanje osnovne šole, 1994.

64 Prav tam.

Štipendiranje

Rudnik Senovo je v času svojega delovanja ponujal kadrovske štipendije tistim, ki so dosegli zadosten uspeh v šolstvu in pokazali zanimanje za delo v rudniku. Prejem štipendije je bil odvisen od točk, ki so jih prosilci zbirali na podlagi bivanja znotraj ali zunaj meja kraja, dolžine vožnje in želja glede opravljanja poklica. Štipendist je z rudnikom podpisal pogodbo o kadrovski štipendiji. Eden izmed pogojev pridobivanja štipendije je bil tudi ta, da se je študent v roku 60 dni po končanem študiju zaposlil pri štipenditorju in tam delal enako dolgo dobo, kot je prejemal štipendijo po podpisani pogodbi.⁶⁵

UPOKOJEVANJE

Rudarji so imeli beneficirano upokojevanje – na leto se jim je štelo 16 mesecev delovne dobe, kar je pomenilo, da so se lahko upokojili po 30 letih delovne dobe. Nekateri so z delom končali že prej, saj so se zaradi poškodb morali invalidsko upokojiti. Med tistimi, ki so izpolnili 30-letno delovno dobo, se je večina upokojila, nekateri so zaradi želje po dodatnem zaslužku nadaljevali z delom. Rudnik Senovo je tudi po upokojitvi skrbel za rudarje. Upokojenci so tako dobivali izdelke (premog, karbid) zastonj dokler je bilo premoga dovolj, pozneje pa po dobavni ceni. Dostikrat so tudi nabavne cene nižali, saj so vedeli, da so tudi te previsoke za rudarje. Prav tako so dobivali les, ki je ostal od podiranje gozdov, da so lahko z njim kurili.⁶⁶

VPLIV ZAPIRANJA

Rudnik na Senovem so začeli zapirati že leta 1995,⁶⁷ saj se njegovo obratovanje ni izplačalo. Kopanje je postalo predrago, morali bi kopati močno v globino, za kar pa se niso odločili. Premog tudi že dolgo ni bila več tako pomembna surovina kot nekoč. Senovo razen nekaj manjših

65 Arhiv rudnika Senovo, Novi štipendisti, 1986–87, Pogodba o kadrovski štipendiji, 1987.

66 Intervju z Antonom Petrovičem.

67 »Uredba o ustanovitvi družbe Rudnik Senovo v zapiranju, d.o.o.«.

industrijskih obratov ni imelo več nobenega večjega podjetja. Ljudje so se prenehali priseljevati in se začeli množično odseljevati.⁶⁸

V zadnjih petnajstih letih delovanja je bilo v rudniku zaposlenih le malo delavcev. Večino so jih prezaposlili in predčasno upokojili, saj je še vedno veljal zakon o beneficiranem upokojevanju. Tako so do leta 2000 večinoma imeli dovolj delovne dobe, da so se lahko upokojili. Tisti, ki so ostali v rudniku, so opravljali le manjša dela, saj se premoga ni več kopalo.⁶⁹

Zapiranje rudnika je imelo veliko posledic za rudarske družine, ki so močno zaznamovale in spremenile njihova življenja. Veliko družin se je moralo preseliti, saj so nekateri možje, ki niso ostali v rudniku do zaprtja, iskali službe drugje. Tisti, ki so našli zaposlitve v bližini Senovega ali celo na Senovem, pa so se morali prilagoditi drugačnim razmeram in poteku dela. S tem namenom je tudi rudnik v zadnjih letih organiziral prezaposlitve in razna izobraževanja, ki sem jih opisala že prej.⁷⁰

ZAKLJUČEK

Rudnik Senovo se je v času svojega delovanja trudil po najboljših močeh, da bi rudarske družine in ostali prebivalci Senovega živeli boljše. Z vsemi ukrepi je spodbudil razvoj infrastrukture, priseljevanje ljudi in izboljšal življenjske razmere. Takšna in drugačna prizadevanja rudnika so tako močno prispevala k razvoju kraja. Slednji še danes ohranja spomin nanj. Urejene so namreč pešpoti skozi nekdanje rudniške tunele, kjer je nekoč vozil vlak z vagoni premoga. Vhod v glavni rov je spremenjen tako, da si ga lahko obiskovalci pridejo ogledat. Pred osnovno šolo stoji star vagon. Prav tako je pred nekdanjo upravniško vilo postavljena kocka rudarjev, na kateri so prikazani prizori iz rudarskega življenja. Na betonskih ograjah so narisani rudarski znaki itd. Prebivalci in turistično društvo se namreč močno trudijo, da zgodovina tega kraja ne bi utonila v pozabo.

68 Intervju z Marjanom Simončičem.

69 Prav tam.

70 Prav tam.

Z analizo arhivskih virov in zgodbami prebivalcev Senovega, ki so živeli v času delovanja rudnika, je predstavljen socialni vidik življenja v času rudarstva, ki ni bilo vedno najlažje, vendar se je rudnik trudil, da bi prebivalcem Senovega pomagal v največji možni meri.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Arhiv rudnika Senovo, Dodelitev stanovanj, 1960–70.

Arhiv rudnika Senovo, Interno izobraževanje in drugi tečajji, 1992–1995.

Arhiv rudnika Senovo, Invalidi, 2006–2007.

Arhiv rudnika Senovo, Kršitve delovnih dolžnosti 1988–1992.

Arhiv rudnika Senovo, Novi štipendisti, 1986–87.

Arhiv rudnika Senovo, Rudniške parcele, 1980.

Intervjuji

Intervju z Antonom Petrovičem, Senovo, 10. junij 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

Intervju z Evo Radi, Senovo, 20. maj 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

Intervju z Janezom Radijem, Senovo, 19. maj 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

Intervju z Maksom Novakom, Senovo, 25. maj 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

Intervju z Marjanom Simončičem, Senovo, 2. junij 2020, posnetek pogovora hrani avtorica.

Časopisni viri

Žnidarič, Marjan. Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941. *Lex localis*, 11/1 (2004), 21–43.

»Uredba o ustanovitvi družbe Rudnik Senovo v zapiranju, d. o. o.« *Uradni list Republike Slovenije*, 42/95 (1995), 3225 in 21/03 (2003), 2580.

Elektronski viri

Kamra: Zgodovina premogovnika Senovo. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/premogovnik-senovo-2.html> (dostop: maj 2020, zadnjič dopolnjeno 2018).

Spletna stran župnije Senovo, <http://zupnija-senovo.weebly.com/> (dostop: junij 2020).

Uredba o ustanovitvi družbe Rudnik Senovo v zapiranju, d.o.o., 1995, dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED585> (dostop: junij 2020)

Zgodovina.si, Prihod XIV. divizije na Štajersko, <http://zgodovina.si/xiv-divizija/> (dostop: junij 2020, zadnjič dopolnjeno 2017).

Železarski muzej šture, Krajevna bratovska skladnica, zelezarski-muzej.si. (dostop: maj 2020)

Kamra.si. https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20171208141049707_0001_20171220_111914_d8b044fcf1a42f500507e094f924a8ed.jpg (dostop: julij 2020).

Kamra.si. https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20171208140733974_0001_20171220_122726_15b5a684da6222430aca594ffd2620d2.jpg (dostop: julij 2020).

Kamra.si.

https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20170816140346403_0001_20171219_135622_0413bdd592eaaf501f4e87f368de4ec1.jpg (dostop: julij 2020).

Kamra.si. https://www.kamra.si/images/zoo_cache/201712/20170816140442255_0001_20171219_125507_733a99922f5d5debaa7eab55be642a06.jpg (dostop: julij 2020).

Literatura

Seher, Anton. *Zgodovina premogovnika Senovo*. Senovo: 1986.

POVZETEK

Rudnik rjavega premoga na Senovem je pomemben del zgodovine Senovega. Pustil je velik pečat na kraju in njegovih prebivalcih. Skozi leta svojega delovanja je rudnik pomembno vplival na življenja rudarskih družin v njegovi okolici in se trudil izboljšati razmere. Eden izmed ukrepov je bilo tudi vlaganje v infrastrukturo. Z gradnjo stanovanjskih zgradb je bila povezana tudi gradnja vodovoda, kar je pripomoglo izboljšanju zdravja in higiene, saj so bile do takrat pogoste epidemije griže in tifusa. Rudnik je skrbel tudi za prehrano rudarskih družin; v najem jim je dajal vrtove, njive in sadovnjake, kjer so si lahko sadili pridelke za ozimnico. Poskrbeli so tudi za invalide in upokojence, ki so bili deležni določenih ugodnosti. Organizirali so razna izobraževanja znotraj in izven rudarskih dejavnosti. Omogočali so prezaposlitve, še posebej v zadnjih letih delovanja rudnika. Uprava je namreč želela v največji meri pomagati svojim zaposlenim, da po zaprtju rudnika dobijo službo drugje in tako ne ostanejo brez rednega dohodka. Poleg tega so mladim ponujali tudi štipendiranje in poznejšo zaposlitev. Vsi ti ukrepi so več let pomagali rudarskim družinam in izboljšali njihove življenjske razmere.